

Međunarodna pravna zaštita životinja

Nikola Visković
Pravni fakultet, Split

Sažetak

Nedovoljnost zaštite životinja (divljih, privrednih, kućnih, laboratorijskih i drugih) rezultirala je u nacionalnim pravnim porecima donošenjem niza konvencija i akata koji su trebali pomoći da se podigne razina standarda pravne zaštite pojedinih kategorija životinja.

Autor prikazuje osnovni sadržaj najvažnijih međunarodnih konvencija i drugih akata koje se odnose na zaštitu životinja. Pregled između ostalog sadrži: Međunarodnu konvenciju za zaštitu ptica (1950), Europsku konvenciju o zaštiti životinja u međunarodnom prijevozu (1968), Ramsarsku konvenciju o močvarama (1971), Konvenciju o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje flore i faune (1973), Europsku konvenciju o zaštiti farmskih životinja (1976), Bernsku konvenciju o očuvanju europskog divljeg života i prirodnih staništa (1979), Konvenciju o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja za klanje (1979), Europsku konvenciju o zaštiti kraljeznjaka upotrebljenih u pokusne i druge znanstvene svrhe (1986) i druge.

Autor razmatra karakteristike pravne zaštite životinja. Ustvrdjuje da je ta zaštita neujednačena i »neravnopravna« s obzirom na različite kategorije životinja. Konstatira da je i u teoriji i u praksi zaštite životinja prevladavao egoističan ili antropocentričan pristup, umjesto altruističkog ili biocentričkog, prema kojem se životinja zaštićuje kao vrijednost po sebi, a ne samo po tome koliko je čovjeku korisna.

U završnom dijelu komentira se odnos bivše Jugoslavije prema tim konvencijama, sugerirajući da se Hrvatska punopravno integrira u sustav međunarodne pravne zaštite životinja ratifikacijom već donesenih i međunarodno ratificiranih akata na ovom polju.

Ključne riječi: antropocentrizam, biocentrizam, pravna zaštita životinja

Pravna zaštita životinja, razvijena u značajnijoj mjeri tek u posljednja dva desetljeća, vrlo je neujednačena i »neravnopravna« s obzirom na različite kategorije životinja. Domaće životinje, privredne i kućne, prve su imale tu sreću da osim uobičajene ljudske pažnje iz ekonomskih i moralnih razloga dobiju još i stanovitu pravnu zaštitu od bolesti (veterinarska zaštita) i od zlostavljanja. Djelomičnu zaštitu dobile su dosta rano i lovne životinje ili »divljač«, ali jedino u razdobljima lovostaje i u pogledu nekih načina i tehnika lova. Zatim je došla na red zaštita divljih (nelovnih) životinja, ali nikada svih nego samo pojedinih povlaštenih vrsta, kao što su npr. čovjeku »mile« ptice i neki sisavci, medvjedi, slonovi ili velike mačke, i to ili općenito ili samo u zaštićenim prirodnim područjima (nacionalni parkovi i rezervati). U većini zemalja najbrojniji dio divljih životinja ostaje i danas bez ikakve pravne zaštite, ostavljen na milost i nemilost ljudi, pogotovo beskraljeznjaci, vodozemci i gmazovi. Vrlo kasno ili nikako pravni poredak zahvaća životinje u cirkusima, u zoološkim vrtovima, u laboratorijima, u borbenim natjecanjima. Konačno, tzv. »štetne životinje« pravni poredak aktivno pogoni i uništava.¹

1 O diferenciranom i diskriminatorском odnosu prava prema raznim kategorijama životinja vidi naš članak: »Kasna i nejednaka zaštita«, *Slobodna Dalmacija*, 17. kolovoza 1990.

Od samog početka do danas pravna zaštita pojedinih skupina životinja (od ubijanja, iscrpljivanja, raznih načina zlostavljanja, oduzimanja slobode i staništa, napuštanja itd.) provodi se s priznatom ili prešutnom motivacijom da se prije svega ili isključivo zaštite ljudski interesi – materijalni ili emotivni. To je egoističan ili antropocentričan pristup zaštiti životinja, koji gotovo apsolutno prevladava u pravnoj teoriji i praksi. Suprotan pristup, altruističan ili biocentričan, koji ide za tim da prije svega zaštiti životinju kao vrijednost po sebi, nalazimo u nekim starijim etičkim razmišljanjima i tek u najnovije vrijeme postaje utjecajni u etičkoj i pravnoj teoriji (npr. Peter Singer i Tom Regan), pa stoga utječe i na normativnopravni poredak. Međutim, u altruističkom pristupu nastaje važna teorijska razlika (zasad bez odraza na pravni poredak) između onih autora, uglavnom pozitivista, koji misle da se zaštita životinja može optimalno ostvariti tako da se životinje shvate kao osobito vrijedan pravni objekt čija je zaštita ovlaštenje ljudi kao pravnih subjekata, te onih autora, uglavnom jusnaturalista, koji misle da je i biološki i pravno opravdano temeljiti takvu zaštitu na priznavanju djelomičnog pravnog subjektiviteta životinja kao jedinki koje posjeduju određenu mjeru svijesti ili barem mogu osjećati patnju, odnosno blagostanje, živjeti lošije ili bolje itd., pa stoga ne smiju biti puko sredstvo za neke vanjske (ljudske) ciljeve.²

Dosadašnja pravna zaštita životinja u nacionalnim pravnim porecima, pa čak i u najnaprednijim društvima, ima dva temeljna nedostatka. Prvo, ona je izrazito antropocentrična, to jest motivirana je isključivo ili u prvom redu ljudskim privrednim, emotivnim, zabavnim, znanstvenim, kulturnim, vjerskim i drugim interesima, a ne brigom za dobro samih životinja kao vrijednosti po sebi. I drugo, što zapravo slijedi iz prvoga, pravna je zaštita nepotpuna i prema vrstama životinja vrlo nejednaka, to jest »diskriminatorna«, jer se odnosi pretežno na samo neke čovjeku korisnije ili »zanimljivije« vrste, a sve ostale vrste prepušta svakovrsnim zlostavljanjima i uništavanju.³

Ti nedostaci i velika neujednačenost nacionalnih pravnih poredaka u zaštiti životinja nuka neke međunarodne institucije, u koje su prodrle avangardne etičko–ekološke ideje, da potiču unapređenje te zaštite putem međunarodnih konvencija, preporuka, rezolucija i drugih više ili manje obvezujućih nadnacionalnih pravnih akata. Ne računajući bezbrojne međunarodne sporazume o kontroli ribolova, o veterinarskom nadzoru i o načinima prometa životinja – koji uglavnom služe privrednom iskorištavanju faune i domaćih privrednih životinja – danas ima već više desetaka međudržavnih akata koji su posvećeni u većoj mjeri nesebičnoj brizi za dobro samih životinja i

2 O tim etičkim sporovima, s bibliografskim podacima, vidi naš rad »Životinje kao žrtve i pravni poredak«, *Zakonitost* 11–12/1991, str. 1380–1396, gdje branimo stav o mogućnosti i potrebi priznanja pravnog subjektiviteta životinjama i pridavanja nekim ili svim ljudima statusa zastupnika subjektivnih prava životinja. Temeljni tekst iz te problematike jest knjiga Toma Regana *The Case for Animal Rights*, University of California Press, Berkeley 1983.

3 Veliko zaostajanje pravne zaštite životinja u svim bivšim jugoslavenskim republikama, uključujući i Hrvatsku, prema razvijenijim pravnim porecima u svijetu (Švedska, Njemačka, Nizozemska, Švicarska) očituje se prije svega kroz dva nedostatka. Tako npr. Hrvatska nema opću pravnu zaštitu životinja od zlostavljanja u obliku posebnog zakona ili krivičnopravnih normi, a uz ionako slabu zaštitu pojedinih kategorija životinja jasno je da se zaštita daje samo zbog ekonomskih i drugih izrazito egocentričnih interesa ljudi. Čak i na prvi pogled altruistička zaštita divljih životinja prema *Zakonu o zaštiti prirode* (N. 54/1976) data je samo nekim životinjskim vrstama koje su ugrožene, a ne svim divljim životinjama. Odlukama nadležnog *Savjeta za zaštitu prirode* do kraja 1990. trajno su zaštićene 384 životinjske vrste – i to 315 vrsta ptica, 35 vrsta sisavaca, 9 vrsta kukaca, 5 vrsta puževa, 14 vrsta gmazova, 5 vrsta vodozemaca i 1 vrsta školjki. *Zakonom o lovstvu* je lovestajom je zaštićeno pedesetak vrsta ptica i sisavaca, a sve ostale životinje u divljini nisu zaštićene ni kao vrste, ni kao jedinke.

za ono što životinje znače u čovjekovoj kulturi. Ti akti izražavaju stremljenje da se antropocentričke motivacije zaštite životinja potisnu biocentričkim motivacijama, a zatim da se razne kategorije do sada privilegiranih i diskriminiranih životinja počnu pravno štiti, kao vrijednosti po sebi, na načelno jednak način – razumije se, prema potrebama njihove biofizičke konstitucije te ekoloških i etoloških pravilnosti njihove egzistencije.

Ovdje ćemo spomenuti i kratko opisati sadržaj nekoliko konvencija koje nesumnjivo spadaju među najvažnije takve akte s područja zaštite životinja, a od kojih veliku većinu bivša Jugoslavija, a danas ni Hrvatska, nisu prihvatile.

Jedan od prvih važnih međunarodnih akata s toga područja jest *Međunarodna konvencija za zaštitu ptica*⁴, usvojena u Parizu 1950. godine. Ona je zamijenila *Konvenciju o zaštiti ptica korisnih za poljoprivredu* iz 1902. godine i sadrži pravila koja obvezuju na široku zaštitu »ptica u divljini« prilikom njihova razmnožavanja, ptica selica, ptičjih gnijezda i jaja, uz nabranje zabranjenih sredstava lova itd. Međutim, ova Konvencija predviđa i iznimke od zabrana »ako na određenom području neka vrsta ugrožava budućnost ratarske ili životinjske proizvodnje« ili »u interesu znanosti i obrazovanja«, tako da se ona iz sadašnjih etičko-ekoloških pogleda smatra previše kompromisnom i nedostatnom. Ona se sada bitno dopunjuje i mijenja drugim međunarodnim aktima koji postavljaju znatno stroža pravila zaštite, a prevladana je i strožim propisima nekih nacionalnih zakonodavstava. To je jedna od rijetkih međunarodnih konvencija koje je ratificirala Jugoslavija, što je rezultiralo time da su ptice u bivšim jugoslavenskim republikama bile znatno bolje zaštićene (vidi za Hrvatsku bilješku 3) od svih ostalih skupina divljih životinja.

Druga konvencija koju je ratificirala bivša Jugoslavija jest *Konvencija o močvarama koje su od međunarodnog značaja, osobito kao prebivalište ptica močvarica* (1971), nazivana i *Ramsarska konvencija* po iranskom gradu gdje je formulirana.⁵ Ovaj akt ovlašćuje države potpisnice da uključe u *Popis močvara od međunarodnog značaja* one močvare na svojem teritoriju koje imaju takav značaj »prema ekološkom, botaničkom, zoološkom, limnološkom ili hidrološkom smislu«, osobito one koje su važne za ptice močvarice, te obvezuje potpisnice na »čuvanje, upravljanje i razumno iskorištavanje zaliha ptica močvarica«, te na stvaranje i održavanje prirodnih rezervata u tim močvarama. Konvencijom se osniva savjetodavna međunarodna konferencija za praćenje primjene Konvencije i za pomoć njezinim potpisnicima.

Najznačajniji međunarodni akt za zaštitu žive prirode zacijelo je *Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje flore i faune* (CITES – *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*), donijeta 3. ožujka 1973. na konferenciji 80 država u Washingtonu, koja je stupila na snagu 1975. s prvih deset ratifikacija, a do 1991. je više ili manje strogo primijenjena u više od sto država. Ova Konvencija ne zaštićuje neposredno od uništavanja ugrožene vrste divljih životinja, ali im daje važnu posrednu zaštitu time što zabranjuje ili posebnim sistemom dozvola znatno otežava međunarodnu trgovinu tim životinjama. »Shvaćajući da su divlja flora i fauna u njihovim lijepim i različitim oblicima nezamjenjiv dio prirodnog sistema Zemlje, koji zbog toga i zbog budućih pokoljenja mora biti zaštićen« (uzorno ekološko-altruističko određenje vrijednosti i ciljeva zaštite biljaka i životinja!), potpisnici ove Konvencije propisuju znatno otežavajuće uvjete za izvoz i uvoz divljih životinja koje su podijeljene u tri kategorije. U prvoj su one vrste kojima prijeti izumiranje i

4 *Convention internationale pour la protection des oiseaux*, Paris 1950.

5 *Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitat*, Ramsar 1971.

trgovina kojima je (a time i lov) toliko štetna da se mora posve zabraniti ili »odobriti samo u iznimnim okolnostima«. Izvoz i uvoz vrsta iz prve kategorije dopušten je samo u nekomercijalne, a to znači za znanstvene, svrhe i moraju ga odobriti posebno ustrojene *znanstvene komisije*. U drugoj su kategoriji vrste »kojima trenutno ne prijete izumiranje, ali bi im moglo zaprijetiti ako trgovina primjercima te vrste ne postane predmetom strogih pravila radi sprečavanja eksploatacije nespojive s njihovim opstankom«. Za takve vrste predviđa se poseban sistem nadzora i izvozno-uvozne dozvola. U trećoj su kategoriji one vrste koje su postale rijetke u pojedinim državama i koje ove prijavljuju »radi prevencije ili ograničenja iskorištavanja«, tražeći od drugih potpisnica Konvencije da im pomognu u nadzoru njihova kretanja. Zatim *CITES* sadrži kao *Dodatke tri liste* u kojima se nabrajaju stotine skupina životinja (odnosno biljaka) iz tih triju zaštićenih kategorija – liste koje se mogu mijenjati i dopunjavati, kao što se, na primjer, 1989. godine prva lista dopunila privremenom potpunom zabranom trgovine *bjelokosti* radi sprečavanja ilegalnog lova na slonove. Tako je 1990. prva lista sadržavala više od 500 skupina (400 životinjskih i 100 biljnih), od kojih su neke čitavi rodovi – pa je stoga zapravo **zaštićenih vrsta između 600 i 650**. Među njima su svi čovjekoliki majmuni (čimpanze, gorile, orangutani, giboni), lemuri, panda, razni majmuni iz Srednje i Južne Amerike, veliki kitovi, gotovo sve vidre, velike šarene mačke (gepardi, leopardi, jaguari, tigrovi, pantere, sniježni leopard), azijski slon, svi nosorozi, mnogi papagaji, ptice grabljivice, ždralovi, egzotični fazani, sve morske kornjače, neke kopnene kornjače, neki krokodili, kajmani i aligatori, neki gušteri, varani i zmije, neki školjkaši itd. Druga lista sadrži 260 skupina (220 životinjskih i 40 biljnih), od kojih su neke čitave obitelji i redovi – pa je stoga **zaštićenih vrsta oko 40.000!** Tu su, na primjer, sve vrste – neuključene u *Dodatak I* – majmuna, velikih mačaka, vidra, kitova, ptica grabljivica, papagaja, kopnenih kornjača, krokodila, kajmana i aligatora, afrički slon, sivaš grivasti, rajske ptice, kolibrići, brojni leptiri itd. Konvencija uz to propisuje da sve životinje iz *Dodatka I* koje su rođene u zatočeništvu (odnosno kultivirane biljke) imaju status životinja iz *Dodatka II*, a to znači da mogu biti predmet međunarodne trgovine uz predviđeni nadzor i izvozno-uvozne dozvole. Ovo je vrlo važno, jer se danas upravo među životinjama rođenim u zatočeništvu, najčešće u zoološkim vrtovima, međunarodnom trgovinom nabavljaju prinove za državne i privatne zoološke vrtove, odnosno divlje životinje za domaćinstva.

Ova Konvencija imala je dosad značajne rezultate u smanjenju eksploatacije i međunarodnog prometa prorijeđenim divljim vrstama životinja (i biljaka), posebno onih iz tropskih krajeva. Osim sredstava kontrole koje postavlja sama Konvencija, danas u svijetu ima desetak kontrolnih organizama koje je postavio WWF – *Trade Records Analysis of Flora and Fauna in Commerce*. Usprkos tome, nezakonita međunarodna trgovina divljim životinjama, turističkim suvenirima i drugim proizvodima dobivenim od ulovljenih životinja – nadasve iz nekih tropskih država kao što je Tajland – nastavlja se u velikim razmjerima. Jedan od uzroka neefikasnosti *CITES-a* nesumnjivo je činjenica što ona sama ne predviđa pravne sankcije, a takve sankcije najčešće nemaju (ili ih imaju u vrlo blagom smislu) oni akti koji primjenjuju *CITES* u nacionalnim pravnim porecima potpisnica te konvencije. Tako je, na primjer, s Italijom, koja je usvojila odredbe *CITES-a* ministarskim dekretom od 31. prosinca 1983. godine, ali nije odredila nikakve upravne ili krivične sankcije protiv prekršitelja tih odredaba – mada tekst *CITES-a* upućuje na to da bi povrede njezinih pravila trebalo krivično sankcionirati. (Ovo stanje *leges imperfectae*, tj. zakonskih normi bez predviđenih kazni, jest inače jedan od najtežih problema u primjeni mnogih međunarodnih akata o zaštiti prirode – i ne samo o zaštiti prirode).

Za zaštitu žive prirode u Europi najvažnija je *Konvencija o očuvanju europskog divljeg života i prirodnih staništa*, koja je usvojena 1979. godine u Bernu (nazvana zbog toga *Bernska konvencija*) i do danas ju je ratificirala većina europskih država.⁶ Ona zabranjuje uništavanje, uzimanje i oštećivanje jedinki i staništa 680 životinjskih i 109 biljnih vrsta (potkraj 1990. godine) kojima u Europi prijete istrebljenje. I ova Konvencija razlikuje dvije kategorije životinja: strogo zaštićene vrste i zaštićene vrste. U prvoj su npr. krtice, gotovo svi šišmiši, vjeverice, dikobrazi, vuk, sjeverna lisica, svi medvjedi, neke kune i vidre, iberijski ris, morž i sredozemna medvjedica, dupini, svi plijenori, nesiti, ibisi, rode, droplje, sabljarke, grabežljivice, sovke, djetlovke, lastavice i još mnoge druge skupine ptica, kornjače, više vrsta zmija, guštera, žaba, salamandera te od kukaca nekoliko ekološki vrijednih i lijepih leptira i šumski mravi. U drugoj kategoriji, sa slabijom zaštitom, nalaze se npr. ježevi, rovke, neki zečevi, dabrovi, puhovi, jazavac, zerdav, sve cibetke, divlja mačka i šumski ris, tuljani, sve vrste jelena, kozorog i divokoza, te sve vrste ptica, vodozemaca i gmazova koji nisu u prvoj kategoriji. Poseban dodatak Konvencije nabroja zabranjena sredstva i metode ubijanja, hvatanja i svakog drugog iskorištavanja životinja, ali ono što je nadasve važno u ovoj Konvenciji jest obveza država potpisnica da štite staništa ili biotope o kojima ovise divlje biljke i životinje, a kojih je razaranje (gradnjom, pesticidima, isušivanjem močvara, širenjem poljoprivrednog zemljišta) danas glavni uzrok propadanja flore i faune.

Nedostaci dosadašnje i sadašnje zaštite prirodnog života općenito i posebno u Europi mogu se svesti na tri slabosti. Prvo, pravne zabrane uništavanja divljeg bilja i životinja još uvijek se postavljaju kao iznimka, tj. samo za pojedine vrste, dok golemo većina ostalih vrsta (i njihovih staništa), a naročito beskralješnjaci, ostaju posve nezaštićeni pravnim poretkom. Brzina kojom propadaju gotovo sve vrste na Zemlji, nadasve u njezinim tako urbaniziranim dijelovima kakva je Europa, naprosto nameće potrebu da se takav princip zaštite izokrene: da se pravnim normama načelno podjednako štite sve vrste flore i faune, a da se neke izrazito ugrožene vrste štite strože, odnosno da se neke vrste iznimno štite slabije ako oštećuju biološku ravnotežu. I nacionalna zakonodavstva Europe (tako i ona južnoslavenskih republika i Hrvatske) daju zasad pravnu zaštitu samo pojedinim vrstama biljaka i životinja – bilo individualnim pravnim odlukama bilo zakonima o lovu i ribolovu. Ipak, i prije nego što se napusti individualni pristup zaštiti (od vrste do vrste), očito je da će idućih desetljeća trebati uvelike proširiti sadašnje liste *Bernske konvencije o strogo zaštićenim vrstama i habitatima* te postrožiti i mnogo djelotvornije provoditi već propisane načine zaštite i sankcije. S druge strane, opravdano se kritizira odredba *Bernske konvencije* prema kojoj svaka država potpisnica može »postaviti jednu ili više rezervi u pogledu nekih vrsta navedenih u Dodacima I do III«. Napokon, slabost je zaštite prirodnog života i u Europi što izvršavanje odredaba *Bernske konvencije*, i tako nedostatnih, ovisi o donošenju nacionalnih provedbenih zakona i što se ovi zakoni ili ne donose ili se donose kasno i bez strogih zaštitinih odredbi i kazni – zbog čega je *Bernska konvencija* ipak još uvijek dobrim dijelom mrtvo slovo na papiru. Tako je npr. Italija ratificirala ovu Konvenciju 1981. godine, ali do danas nije donijela zakon o zaštiti prirode koji bi je proveo u djelo i čiji je nacrt predložen još 1987. godine. Jasno je, dakle, da će tijela Europske zajednice uskoro morati pristupiti pravnoj zaštiti ostataka prirodnog blaga našega kontinenta na bezuvjetan i strog način, tj. normama s izravnom primjenom i

6 Prijevod ove konvencije, s dodacima naziva zaštićenih životinja do 1983. godine, objavljen je u Zborniku radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. XXVIII, br. 1–2/1991, str. 103–118.

bez prava pojedinih državnih vlasti da u takvu zaštitu uvode uznimke. Na životno blago Europe ne može se više gledati samo kao na blago pojedinih naroda i država, čiji bi opstanak ovisio o različitim mjerilima i procjenama »nacionalnih suverena«!

Iste godine kad je donijeta *Bernska konvencija* (1979) nastaje u Bonnu, a stupa na snagu 1983. godine *Konvencija o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja*.⁷ Ona ima dvije glavne zadaće. Prvo, pruža (što, dakako, opet ovisi o sprovedbenim zakonima država potpisnica) strožu zaštitu migratornim vrstama ptica i drugim životinjama kojima prijete opasnost od izumiranja i koje su nabrojene u *Dodatku I Konvencije*. I drugo, ona poziva granične države potpisnice da sklapaju sporazume o očuvanju vrsta koje su nabrojene u *Dodatku II* i imaju nepovoljne životne uvjete ili bi se oni mogli međunarodnom suradnjom značajno poboljšati.

Vrlo važnu ulogu u pravnoj zaštiti žive prirode preuzima Komisija Europske zajednice, dajući nužne dopune manjkavim konvencijama i nacionalnim zakonima na taj način što donosi **obvezujuće direktive** za koje je ovlaštena. Vjerojatno je najznačajnija »**bird directive**« iz 1979. godine, kojom Zajednica zaštićuje na prinudan način više od 600 vrsta ptica u divljini⁸ koje je sada zabranjeno loviti i prodavati – izuzimajući malen broj vrsta iz *Dodatka I* i *II*. (Unatoč takvom obvezatnom karakteru direktive, neke europske države, osobito iz južnoga mediteranskog pojasa, ni na ponovljena upozorenja i osude Komisije ne ostvaruju dužnu zaštitu svih ptica – pa su tako, na primjer, u Italiji ševa, zeba i kos još uvijek lovna »divljač«). Komisija je zatim donijela direktivu o zabrani prodaje kože i svih proizvoda od **tuljanova mladunčeta**, a Europska zajednica je 1989. zabranila uvoz **slonove kosti** na područje svih svojih članica – što je iste godine u Lausanni konferencija 91 zemlje *CITES-a* proširila kao zabranu na čitav svijet. Osobito je važna naredba 3626/82 kojom se usvaja i dopunjuje za europske prilike *Washingtonska konvencija (CITES)*, pri čemu se naročito otežavaju uvjeti za izvoz divljih vrsta time što se *Dodatak II CITES-a* dijeli na C1 i C2, a onda se vrste iz C1 tretiraju strože kao i one iz *Dodatka I CITES-a*. I nakon stupanja na snagu *Washingtonske konvencije*, mreža ureda »Traffic« (održavana od WWF i IUCN) obavještava da međunarodni promet živim i mrtvim zaštićenim biljkama i životinjama dostiže godišnju vrijednost od otprilike **četiri milijarde dolara**, od čega je barem trećina ilegalni promet – što je, nakon međunarodnog prometa drogom, druga stavka po veličini ilegalne trgovine. A koliki su razmjeri uvoza divljih životinjskih vrsta samo u Europi vidi se, na primjer, iz podataka koje je registrirala *Animal Quarantine Station* za Englesku: **60.000 uvezenih ptica** samo u prva četiri mjeseca 1989. i samo preko aerodroma Heathrow, dok je englesko Ministarstvo poljoprivrede izdalo 1988. uvozne dozvole za ništa manje nego 484 milijuna **živih ribica** za hobiste (podaci iz »Naturopa« 62/1989). Statistika *CITES-a* pokazuje da je između 1985. i 1987. legalno uvezeno u zemlje Europske zajednice milijun ptica i 145.000 gmazova od vrsta koje obuhvaćaju popisi *Washingtonske konvencije*. Ostaje nepoznat broj **ilegalno uvezenih životinja** čiji promet ova Konvencija potpuno zabranjuje ili stavlja pod režim posebnih dozvola. Koliki bi takav promet mogao biti možemo zaključiti iz podatka da su samo na aerodromu Fiumicino (Rim) u dvije godine (1984–1985) carinici zaplijenili ilegalno uvezene žive primjerke 5 zamoraca, 1 čimpanze, 25 drugih vrsta majmuna, 5 sokola, 103 papagaja, 2 kamaleona, 3 iguane, 2 varana, 1 krokodila, te kože 126 velikih mačaka, 113 kajmana, aligatora i krokodila, 33 guštera, 778 zmija te 27 kljova slonova i 69 oklopa kornjača. A

7 *Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals*, Bonn, 1979.

8 Ova direktiva broj 409/1979, promijenjena potom dir. 244/1991, bitno unapređuje zaštitu ptica na području Europe u usporedbi s odredbama *Pariške konvencije* od 1950.

koliko još nastradalih životinja prelazi granice u obliku krznenih kaputa, torbi, cipela, opasača itd.! Ako još imamo na umu da i nakon usvajanja CITES-a i europske naredbe 3626/82 u međunarodnom prijevozu ugiba i do 50% uvezenih životinja, osobito egzotičnih ptica i riba, očito je kakve su dimenzije stravične hekatombe divljih životinja što se iz tzv. Trećeg svijeta unose u zapadna društva i kako su nedostatne zaštitne mjere protiv takva zla...

Posebno važnu ulogu u suzbijanju nezakonitog prometa životinjama imaju civilne organizacije poput nacionalnih društava za zaštitu životinja i WWF. Tako je talijanski WWF objavio »Priručnik protiv ilegalne trgovine divljim životinjama i biljkama« u kojemu građanima daje praktične upute i čak ogledne formulare za pokretanje tužbe pred organima vlasti ili uredima samih zaštitnih organizacija. Evo kako izgleda jedan takav formular⁹:

Uredu Traffic
WWF Italia
Via Salaria 290
00199 Roma

Dana ...

Priopćujem da sam dana ... vidio u izlogu (ili u unutrašnjosti) trgovine ... u ulici ... izložene radi prodaje slijedeće životinje (ili robu, ili biljke) ...

Prema prvom uvidu smatram (ili sam siguran) da je riječ o primjercima (ili krznima, proizvodima itd.) koji pripadaju vrsti ... i, koliko mi je poznato, zaštićeni su konvencijom CITES-a u Dodatku I (Dodatku II) ili talijanskim zakonom ...

Vlasnik (ili službenik) trgovine, upitan za predmet, izjavio je ...

(ili)

Nisam smatrao oportunistički tražiti objašnjenja od vlasnika (ili službenika) trgovine iz razloga ...

Molim vas da ove podatke priopćite nadležnim vlastima i da me obavijestite o ishodu intervencije.

Čitak potpis.

Adresa i broj telefona.

Zanimljiv je i podatak da sve države izdaju već duže vremena **poštanske marke** s likovima divljih životinja (i biljaka) koje su posebno ugrožene i zaštićene nacionalnim ili međunarodnim pravom. Europske države donose svake godine i po dvije takve posebne marke prema jednom zajedničkom dogovoru. To je lijep način širenja zaštitarske misli u javnosti i naročito među mlađim i starijim filatelistima. Jugoslavenske marke sa zaštićenim vrstama bile su, još od 50-ih godina, među najzapaženijima u ovoj filateljskoj tematici i po broju i po likovnoj vrijednosti. Pariška izdavačka kuća A. V.

⁹ Iz F. Travaglini: *Animali, come noi*, F. Angeli, Milano 1990, str. 34.

izdala je 1990. specijalan katalog sa svim svjetskim markama – nekoliko desetaka tisuća – koje sadrže životinjske motive.

Europsko vijeće posljednjih je desetljeća razvilo snažnu normativnopravnu djelatnost u zaštiti pojedinih kategorija životinja – osobito onih **domaćih**, položaj kojih je u suvremenom društvu iznimno težak i predugo je bio zanemaren u moralnoj i pravnoj praksi. Ono je dosad donijelo **pet konvencija**, koje je ratificiralo više zapadnoeuropskih država i kojima mogu pristupiti i one države koje nisu članice Europskog vijeća.¹⁰ Spomenimo ukratko te konvencije:

Europska konvencija o zaštiti životinja u međunarodnom prijevozu (1968) propisuje, »radi izbjegavanja, u mjeri koliko je to moguće, svih patnji prevoženih životinja«, načine veterinarske brige, smještaja, fizičkog osiguranja, pratnje, prehrane, napajanja i higijene goveda i drugih vrsta životinja u željezničkom, cestovnom, zračnom i pomorskom međunarodnom prometu.

Europska konvencija o zaštiti farmskih životinja (1976) tek počinje s međunarodnom regulacijom jednoga vrlo zapuštenog područja ophođenja ljudi prema životinjama, gdje su se ustalili vrlo okrutni, počesto i čudovišni postupci njihova ekonomskog iskorištavanja. *Konvencija* nastoji, još uvijek bez radikalnih mjera koje su uistinu poželjne, ublažiti muke životinja u intenzivnom uzgoju, zahtijevajući da one »budu smještene, hranjene i zbrinute vodeći računa o njihovoj vrsti i o stupnju njihove razvijenosti, prilagodljivosti i domesticiranosti, a primjereno njihovim fiziološkim i etološkim potrebama«.

Europska konvencija o zaštiti životinja za klanje (1979) propisuje načine pokretanja i zbrinjavanja stoke i drugih životinja u klaonicama te njihova omamljivanja i klanja »pošteđujući ih patnji koje se mogu izbjeći«. Među ostalim, zabranjuje se upotreba bata za omamljivanje stoke – koji se i u nas još uvelike koristi – po mišljenju nekih stručnjaka »najboljeg sredstva za tu svrhu«. U određenju svojih ciljeva *Konvencija* jasno kaže da izbjegavanje patnji životinja prilikom klanja ne služi samo održavanju bolje kvalitete mesa nego i etičkom odnosu prema životinjama koje čovjek žrtvuje radi vlastita opstanka.

Europska konvencija o zaštiti kralježnjaka upotrijebljenih u pokusne i druge znanstvene svrhe (1986) traži da se znanstveni zahvati na životinjama ograniče na medicinske, ekološke i obrazovne svrhe koje »pridonose napretku spoznaje i korisnim rezultatima za čovjeka i za životinju«. Ne usvajajući, dakle, stav radikalnih antivivisekcionista o potrebi potpune zabrane pokusa sa životinjama, ova *Konvencija* obvezuje na primjenu niza mjera za dobavu, smještaj, selekciju, dozvole, nadzor, uspavljivanje i njegu koje trebaju smanjiti na minimum broj žrtvovanih životinja te bol, patnju i trajne štete što ih one trpe u laboratorijima.

Europska konvencija o zaštiti kućnih životinja (1987)¹¹ zabranjuje svako nanošenje nepotrebne boli, patnje ili stresa kućnim životinjama (eng. *pet animals*, fr. *animaux de compagnie*) i njihovo napuštanje, obvezuje na brigu o njihovu zdravlju, prehrani,

10 *Convention européenne sur la protection des animaux en transport international*, Paris 1968.

Convention européenne sur la protection des animaux dans les élevages, Strasbourg 1976. Godine 1992. donijet je *Protocole d'amendement* na ovu Konvenciju.

Convention européenne sur la protection des animaux d'abattage, Strasbourg 1979.

Convention européenne sur la protection des animaux vertébrés utilisés à des fins expérimentales ou à d'autres fins scientifiques, Strasbourg 1986.

Convention européenne pour la protection des animaux de compagnie, Strasbourg, 1987.

11 Prijevod ove Konvencije bit će objavljen, zajedno s talijanskim *Okvirnim zakonom o životinjama ljubimcima i o sprečavanju njihove skitnje*, u Zborniku radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. XXIX/1992.

kretanju, sigurnosti i posljedicama nekontroliranog razmnožavanja, te određuje uvjete za njihovu komercijalizaciju, za njihovu upotrebu u reklamiranju, u zabavi i u natjecanjima, kao i za smanjivanje njihova broja i usmrćivanje, kada je to nužno, uz stručnu pomoć. Zabranjuju se operacije bez anestezije i rezanje ušiju, repa, glasnica i nokata. Preporučuju se obrazovni programi o držanju kućnih životinja, uključujući izbjegavanje njihova neodgovornog prihvaćanja, napuštanja i razmnožavanja.

Od svih tih konvencija i drugih pravnih akata **Jugoslavija** je pristupila samo *Pariškoj konvenciji* za zaštitu ptica, *Ramsarskoj konvenciji* o močvarama od međunarodnog značaja te od 1991. europskim konvencijama o farmskim životinjama i o klanju.¹² Po tome je Jugoslavija bila zaista na dnu pravno–zaštitne brige u Europi. Osim drugih objašnjenja toga stanja (na primjer, interesni otpori moćnih privrednih i lovačkih lobija), sigurno je da kultura odnosa prema ne–ljudskim bićima ne može biti znatno iznad razine našega poštovanja dostojanstva i prava čovjeka – čime se zaista ne možemo podičiti...

LITERATURA:

- Animals and Law** (1975). Potters Bar: Universities Federation for Animal Welfare.
- AWI, The Animal Welfare Institute Quarterly.** Washington D.C.: Animal Welfare Institute.
- Cognetti, G. (1990). **Réserves marines et protection des milieux côtiers en Méditerranée.** Strasbourg.
- Collins, M. i Wells, S. M. (1987). **Invertebrés ayant besoin d'une protection spéciale en Europe.** Strasbourg.
- Cooper, M. E. (1987). **An Introduction to Animal Law.** London: Academy press.
- Favre, D. S. F., i Loring, M. (1983). **Animal Law.** Westport: Greenwood Press.
- Naturopa** (časopis), No. 68/1992. Strasbourg: Centre Naturopa.¹³
- Lyster, S. (1985). **International Wildlife Law.** Cambridge: Grotius Publications.
- Međunarodna crvena knjiga ugroženih vrsta,** IUCN (International Union for Conservation of Nature and Natural Resource, IUCN Publications and Bulletin, Environmental Law Centre Informations, Gland.)
- Selected multilateral Treaties in the Field of the Environment** (1983). Nairobi: UN Environment Program.¹⁴

12 Te konvencije, kojima je pristupila Jugoslavija, preuzima Republika Hrvatska budući da nisu u suprotnosti s Ustavom Republike Hrvatske (v. Zakon o sklapanju i izvršavanju međunarodnih ugovora, NN 53/1991).

13 Osim svezaka u kojima su objavljene konvencije *Europskog vijeća*, ovaj je časopis vrlo vrijedna publikacija o zaštiti životinja i prirode općenito u europskim okvirima. Časopis izdaje *Centre Naturopa Europskog vijeća*, Strasbourg na šest europskih jezika. U *Naturopi* broj 68/1992 data je lista s više od 200 preporuka i rezolucija o zaštiti okoliša i životinja koje je donijelo *Europsko vijeće* od 1950. do danas.

14 Jedan dio međunarodnih konvencija o zaštiti životinja koje se spominju u ovom tekstu, ali i onih koje se ovdje ne spominju, objavljen je u toj knjizi.

INTERNATIONAL LEGAL PROTECTION OF ANIMALS

Nikola Visković
Faculty of Law Studies, Split

Summary

In national legislations the insufficient protection of animals (wild, domestic, pets, laboratory ones and others) has had as a result the acceptance of a number of conventions and acts supposed to be helping the rise of the level of standards of legal protection of all categories of animals.

The author has presented the basic statements of the most significant international conventions and other acts referring to the protection of animals. The survey, among others, contains: International Convention on Protection of Animals in International Shipping (1968), Ramsar Convention on Swamps/Marshes (1971), Convention about International Trading of Endangered Species of Wild Flora and Fauna (1973), European Convention about Protection of Farm Animals (1976), Bern Convention about Preservation of European Wild Life Forms and Natural Lairs (1979), European Convention on Protection of Vertebrata Used in Experiments and for Other Scientific Purposes (1986) and others.

The author is discussing the features of legal protection of animals. He is stating that this protection is not uniform nor well balanced when different categories of animals are considered. He is also stating that in theory as well as in practice of the protection of animals the egotistic and anthropocentric approach has proved dominant, not at all altruistic or biocentric wishing to be protecting animals as a value in itself rather than according to their usefulness to men.

The concluding sentences are commenting on the attitude of the former Yugoslavia towards the conventions but are suggesting as well that Croatia is fully integrated into the system of international legal protection of the animals by mere ratification of the existing internationally ratified acts upon the problems.

Key words: anthropocentrism, biocentrism, legal protection of animals

VÖLKERRECHTLICHER TIERSCHUTZ

Nikola Visković
Fakultät für Rechtswissenschaften, Split

Zusammenfassung

Unzureichender Tierschutz (von wilden, Wirtschafts-, Haus-, Labor- und anderen Tieren) hatte in den nationalen Rechtssystemen die verabschiedung einer Reihe von Konventionen und Akten als Folge, die helfen sollten, das Standardniveau des Rechtsschutzes einzelner Tierkategorien zu erhöhen.

Der Autor stellt den grundlegenden Inhalt der wichtigsten internationalen Konventionen und anderer Akten dar, die sich auf den Tierschutz beziehen. Der Überblick enthält unter anderen: Die internationale Vögelschutzkonvention (1950), Die europäische Konvention über Tierschutz im internationalen Verkehr (1968), Die ramsarer Konvention über Sümpfe (1971), Die Konvention über den internationalen Handel mit gefährdeten Arten der wilden Pflanzen und Tierwelt (1973), Die europäische Konvention über Farmtierschutz (1976), Die Berner Konvention über die Bewahrung der Migrationsarten von wilden Schlachttieren (1979), Die europäische Konvention über den Schutz von zu Versuchs- und anderen wissenschaftlichen Zwecken benutzten Wirbeltieren (1986), und andere.

Der Autor zieht die Eigenschaften des Rechtstierschutzes in Betracht. Er behauptet, dieser Schutz sei ungleichmässig und "ungerecht" in beug auf verschiedene Tierkategorien. Er stellt fest, dass in der Tierschutztheorie und -praxis der egoistische oder antropozentrische Zugang überwiegt, statt des altruistischen oder biozentrischen, nach welchem das Tier an sich als Wert geschützt wird und nicht nach seiner Nutzlichkeit für den Menschen.

Im Abschlussteil wird das Verhältnis des ehemaligen Jugoslawiens zu den erwähnten Konventionen erläutert, und es wird suggeriert, dass sich Kroatien vollwertig in das System des Völkerrechtlichen Tierschutzes integriert durch die Ratifizierung der bisher verabschiedeten und international ratifizierten Akten auf diesem Gebiet.

Grundausrücke: Anthropozentrismus, Biozentrismus, rechtlicher Tierschutz